

SUMMARY**Maxym Kyrychuk*****New trends in the legal regulation of the religious organizations: a step forward or a step back?***

The legal aspects of the amendments to the Law of Ukraine "About the freedom of conscience and religious organizations" concerning to grant for the religious centers the opportunities to gain legal status, was investigated. Analyzed the possible implications of the legal innovations and proved the role of the prosecutors in solving the possible disputes.

Keywords: legal entity of public law, religious organizations, religious centers, confession, registration procedures, powers of prosecution.

Юрій РЕШЕТНИКОВ**Актуальні питання забезпечення
релігійних потреб військовослужбовців
Збройних Сил України**

Розглянуті актуальні питання про забезпечення релігійних потреб військовослужбовців, зокрема запровадження інституту військового капеланства у Збройних Силах України.

Ключові слова: Збройні Сили, капеланство, релігійні потреби, військовослужбовці.

Державно-церковні відносини в Україні базуються на положеннях Конституції України і визнаних нашою державою норм міжнародного права. Україна дотримується основоположних для демократичного суспільства принципів:

- кожна людина має право на свободу світогляду й віросповідання, вільного вибору ставлення до релігії;
- кожна людина має право сповідувати будь-яку релігію і безперешкодно вести релігійну діяльність;
  - церква відокремлена від держави, а школа — від церкви;
  - усі конфесії та віруючі в Україні рівні перед законом, жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова;
  - держава не втручається в законну діяльність релігійних організацій та сприяє їм у їхній діяльності;

– право на свободу віросповідання та діяльність релігійних організацій підлягає лише таким обмеженням, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві.

Так, стаття 35 Конституції України проголошує, що кожен (а отже і будь-який військовослужбовець) має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Базові конституційні положення знаходять свою реалізацію у Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації», стаття 21 якого містить положення, що безпосередньо стосується задоволення релігійних потреб військовослужбовців: «Командування військових частин надає можливість військовослужбовцям брати участь у богослужіннях і виконанні релігійних обрядів».

Такі законодавчі положення дали змогу з першої половини 90-х років минулого століття розпочати накопичення досвіду взаємодії військових структур та релігійних організацій в справі виховання військовослужбовців у сучасних умовах. Нині проводиться організація взаємодії органів виховної роботи військових формувань України з релігійними організаціями шляхом використання різних варіантів духовно-релігійного забезпечення віруючих військовослужбовців. За останні 15 років такий досвід вже напрацьовано, зокрема, з Українською Православною Церквою, Українською Православною Церквою Київського Патріархату, Українською Греко-Католицькою Церквою, протестантськими церквами.

Проте демократичний розвиток українського суспільства, подолання наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР у сфері релігії, употужнення суспільної ваги українських Церков і релігійних організацій, кількісний і якісний розвиток їх суспільно значимого служіння на сьогодні обумовлює необхідність більш чіткої регламентації їхньої душпастирської діяльності у військовій сфері з урахуванням наявного українського та закордонного досвіду.

Огляд літератури за темою дослідження. Питання забезпечення релігійних потреб військовослужбовців були предметом аналізу таких науковців, як В. Бондаренко, В. Єленський, С. Здіюрук, Ю. Кальниш, політиків: О. Боднар, В. Марущенко та інших. Водночас нерозв'язаність зазначених питань, остаточна неунормованість взаємодії релігійних організацій та військових інституцій у царині задоволення духовних потреб військовослужбовців обумовлюють необхідність їх подальшого вивчення та вироблення практичних пропозицій щодо відповідного механізму.

Виклад основного матеріалу. Розбудова Збройних Сил України на сучасному етапі передбачає формування продуманої системи гуманітарної політики, зокрема, виховної роботи серед військовослужбовців.

Як зазначається у Щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України «Модернізація України – наш стратегічний вибір», українська держава підтвердила наміри наслідувати європейські демократичні традиції, готовність провадити рівноправний діалог з усіма зацікавленими сторонами, у тому числі релігійними організаціями. Подальша розбудова державно-конфесійних відносин і забезпечення міжконфесійної злагоди потребують, як наголошує Президент України у своєму посланні, діалогу між усіма сторонами трикутника «держава – суспільство – релігійні організації»¹.

Очевидним є те, що без налагодження такої ефективної співпраці, її нормативного забезпечення й опрацювання її ефективних механізмів є неможливим і впровадження військового душпастирства у Збройних Силах України, формування гарантій та умов для реалізації військовослужбовцями свого конституційного права на свободу совісті. При цьому питання забезпечення духовної опіки військовослужбовців потребують налагодження ефективної взаємодії у трикутнику громадянин – Держава – Церква, де Держава має забезпечити умови реалізації права на свободу совісті в інтересах громадянина, а релігійні організації взяти на себе функцію допомоги Державі у практичній реалізації права військовослужбовців на свободу совісті та задоволення їхніх релігійних потреб.

Практично впродовж усього історичного періоду, за винятком радянських часів, військова служба на українських теренах поєднувалася із духовною опікою воїнів з боку Церкви.

Так, історія запорізького козацтва свідчить, що яскравою рисою характеру козаків була глибока релігійність. Релігійна складова грала велику роль у вихованні воїнів. Воно було постійним, велося за допомогою Слова Божого. Щодня звершувалось богослужіння. Особливою повагою на Січі користувалися січові священики та люди, які читали Святе Письмо і навчали цього інших. Однак безпосередньо в тогочасних військових формуваннях не було чітко окресленого інституту військового духівництва, не було регламентовано діяльність священиків, їх конкретну участь у формуванні українського війська.

Становлення та удосконалення структури військового духовенства пов'язане, насамперед, із реформами Петра I на початку XVIII ст. До 1917 року в армії і на флоті Російської імперії нараховувалося близько 5000 військових священиків. Департаменту військових священиків були

підпорядковані 24 військові собори, а також 437 полкових, 13 фортечних, 32 шпитальні, 17 тюремних, 33 корабельні церкви. Духовну службу в армії очолював протопресвітер, посада якого відповідала посаді начальника головного управління і який користувався правами генерал-лейтенанта.

Українці, що служили в австрійській армії, також мали духовну опіку з боку священників. Під час Першої світової війни в австрійській армії польовими духівниками було більше сотні українських греко-католицьких священників. Для задоволення духовних потреб православних українців із Буковини в австрійській армії були і православні священники.

Окрема сторінка історії – військове душпастирство у частинах українських січових стрільців, УГА, УНР, Карпатської Січі та УПА².

У світовій історії також накопичено великий і різноманітний досвід духовної опіки військовослужбовців. Збройні сили іноземних держав набули знання релігійної опіки військовослужбовців за допомогою інституту військових капеланів. Функції військових капеланів у різних країнах майже однакові. До них належать: проведення богослужіння та релігійних обрядів для військовослужбовців; морально-психологічна підготовка військовослужбовців та контроль за їх моральним і духовним станом; надання консультацій командуванню з релігійних та етичних питань тощо.

Попри те, що інститут військових священників існує в усіх країнах НАТО, водночас не існує єдиної моделі капеланської служби, натомість існують її різні моделі та види координації між церквою та збройними силами держави. Найбільш розповсюдженою базою для капеланства є та чи інша постанова уряду держави (75% країн НАТО та ін.), зазвичай це стаття конституції, державний едикт або військова інструкція. Також існують конкордати, договори та угоди між церквою та урядом держави³.

Аналіз систем організації військово-капеланських служб і душпастирської діяльності у військових формуваннях різних держав світу може бути використаний, з урахуванням історичного досвіду, вірувань і культури українського народу, для організації духовної опіки військовослужбовців Збройних Сил України. При цьому, враховуючи поліконфесійність нашої держави, найбільший інтерес представляє досвід тих країн, що вирішують питання забезпечення духовної опіки військовослужбовців, враховуючи поліконфесійний склад як суспільства в цілому, так і своїх збройних сил зокрема.

З метою налагодження тісної співпраці Міністерства оборони України з церквами і релігійними організаціями для задоволення релігійних потреб військовослужбовців, духовного, морально-етичного виховання особового складу Збройних Сил України у 2009 році при згаданому Міністерстві була утворена Рада у справах душпастирської опіки⁴.

Основною метою її діяльності є сприяння впровадженню у Збройних Силах України системи душпастирського опікування та створення інституту військового духовенства (капеланства) із урахуванням як національних традицій, так і міжнародного досвіду. Результатом її роботи стало розроблення Концепції душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України, затвердженої у квітні 2011 року Наказом Міністра оборони України⁵.

Враховуючи наявний вітчизняний та закордонний досвід, видається, що співпраця між Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України і релігійними організаціями повинна відбуватися на засадах добровільності та дотримання свободи совісті; урахування вимог законодавства України, особливостей та специфіки військової служби; рівності релігійних організацій перед законом та рівності прав військовослужбовців незалежно від їх конфесійної належності. Така співпраця має сприяти забезпеченню релігійних потреб військовослужбовців, реалізації ними права на свободу совісті; покращенню морально-психологічного клімату у військових колективах; патріотичному вихованню військовослужбовців; набуттю військовим керівництвом додаткових знань у галузі державно-церковних відносин, урахуванню релігійного чинника при прийнятті управлінських рішень. Водночас вона не повинна супроводжуватися втручанням представників релігійних організацій у діяльність військових формувань, зокрема на визначення розпорядку дня в підрозділах, порядку несення служби тощо; розпалюванням міжконфесійної нетерпимості у військових колективах; образою почуттів воїнів у зв'язку з їх ставленням до релігії як з боку представників релігійних організацій, так і з боку командування; нав'язуванням своїх світоглядних та конфесійних поглядів.

Впровадження інституту військового капеланства у Збройних Силах України об'єктивно потребує подальшого удосконалення нормативної бази з метою забезпечення військовослужбовцям можливостей для задоволення їхніх релігійних потреб.

Можливі напрями діяльності військових душпастирів є такі: задоволення релігійних потреб військовослужбовців; їх духовна просвіта; духовно-моральне та патріотичне виховання; корекція моральної поведінки військовослужбовців; попередження нетолерантних проявів на міжконфесійному та міжнаціональному ґрунті у військових колективах; турбота про хворих і поранених військовослужбовців; турбота про членів сімей військовослужбовців тощо.

Одним із завдань побудови демократичного суспільства в Україні є забезпечення конституційних прав і свобод громадян, відповідність

європейським стандартам у гуманітарній сфері. Серед важливих складових цього процесу є і забезпечення свободи віросповідання, зокрема військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань. Безперечно, що запровадження військового душпастирства є складним і тривалим процесом, зокрема з огляду на очевидну необхідність опрацювання своєї власної вітчизняної моделі забезпечення душпастирської опіки у Збройних Силах, враховуючи як українську історію та реалії, так і закордонний досвід. Попри те, що в цьому відношенні вже багато зроблено, значну кількість питань в цій сфері ще належить розв'язати.

Враховуючи викладене вище, видається доцільним:

1. Створення на базі Міністерства оборони України міжвідомчої робочої групи для підготовки відповідних пропозицій до нормативних актів України із залученням до її складу представників інших центральних органів виконавчої влади, релігійних і громадських організацій.

2. Розроблення зазначеною робочою групою проекту указу Президента України з питань впровадження військового душпастирства та забезпечення права військовослужбовців на свободу совісті.

3. Створення у структурі центрального апарату Міністерства оборони України окремого структурного підрозділу для забезпечення співпраці з Церквами (релігійними організаціями) та практичного керівництва процесом впровадження військового душпастирського опіки у Збройних Силах України (про що, зокрема, наголошувалось і у резолюції круглого столу "Механізми впровадження Концепції душпастирської опіки у Збройних Силах України", що відбувся 26 липня 2011 року), а також створення відповідного підрозділу в структурі Генерального штабу України. Створення таких підрозділів дало б змогу покласти на них організацію діяльності із задоволення релігійних потреб віруючих військовослужбовців, їх духовно-морального і патріотичного виховання, координацію релігійно-виховної діяльності з боку релігійних організацій, підготовку відповідних методичних роз'яснень для командування військових частин і розробку необхідної нормативно-правової бази.

4. Опрацювання нормативно-правової бази для забезпечення функціонування (зокрема і будівництва) культових споруд (постійних і тимчасових) на землях і об'єктах Міністерства оборони, порядку їх використання тощо.

5. Врахування у навчальних програмах військових і духовних навчальних закладів необхідності ознайомлення слухачів з питаннями організаційного забезпечення задоволення релігійних потреб військовослужбовців; розроблення Радою у справах душпастирської опіки при Міністерстві

оборони України спільно з Міністерством оборони України спеціального навчального курсу (програми) для підготовки військових священнослужителів, а на першому етапі – методичних рекомендацій для налагодження у військових і духовних навчальних закладах такої підготовки.

- ¹ «Модернізація України – наш стратегічний вибір». Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Poslannya_2011-d5017.pdf.
- ² Більш докладний історичний огляд функціонування інституту військового капеланства у вітчизняній історії див.: Здіорук С.І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття: Монографія. – К.: Знання України, 2005. – С. 319–333.
- ³ Огляд закордонного досвіду організації капеланського служіння у військових формуваннях див.: Здіорук С. І. Цитована праця. – С. 345–363; Кальниш Ю. Церква і армія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sd.net.ua/2011/12/26/cerkva-armiya-kapelanstvo.html>
- ⁴ Положення про Раду у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/index.php?part=council_pastoral_care&sub=polozhenia . – Назва з екрану.
- ⁵ Концепція душпастирської опіки у Збройних Силах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/index.php?part=council_pastoral_care&sub=concerpcia . – Назва з екрану.

SUMMARY

Yuri Reshetnikov

Actual questions of providing of religious necessities of solders in the Ukraine Army

The article is sanctified to consideration of actual questions of providing of religious necessities of solders, in particular questions of input of institute of military chaplains in the Ukrainian Army.

Keywords: Army, chaplains, religious necessities, solders.